

HZ. PEYGAMBER'İN MÜŞRİKLERLE YAPTIĞI BAZI ANDLAŞMALAR

Dr. Mehmet Ali KAPAR

Hız. Peygamber'in İslâmı tebliği sırasında Mekke ve Medine'de muhtelif din mensuplarıyla münasebeti olmuştur. İslâm bir sulh dini olduğu için Rasûlüllah da muhataplarını İslâm'a davette daha çok andlaşma yolunu tercih etmiştir. Arabistan toplumunun ekseriyetle müşriklerden meydana geldiği dikkate alınırca Hız. Peygamber'in de nübüvveti boyunca en çok müşriklerle meşgul olduğu görülür. Ancak «müşrik» adı verilen toplumun bilhassa İslâm Tarihi açısından muhtevasını belirlemek için önce bu kelimenin lügat ve ıstılah manalarını verelim.

Müşrik lügatta, «ortak koşmak» anlamına gelen «şerike» fiilinden türemiş, if'âl babından ismi fâildir. Bu manada müşrik «Allah'a ortak koşan, Allah'a küfreden» kimsedir. (1) «Mirasta ve alışverişte ortaklık» anlamına da gelen şirk, ayrıca «rıya, nifak, Allah'dan başkasına yemin, herhangi bir şeyi uğursuz saymak, hadiselerin meydana gelişlerini âdi sebeplere bağlamak» manalarını da taşımaktadır. (2)

İstılahda ise müşrik, açıktan açığa Allah'a ortak koşan, sayısız ilahlara inanan, (3) müslüman, yahûdî, sâbiî, hıristiyan ve mecûsî olmayan, (4) şirki din olarak kabul eden putlara tapan Arap müşrikleri (putperestleri)dir. (5)

Kur'ân'da, İslâmiyetin zuhûru esnasında Arabistan'daki mevcut dinler zikredilirken müşrikler ayrı bir grup olarak bildirilmiştir: «O iman edenler, o yahûdiler, o sâbiiler, o nasrâniler, o mecûsiler ve Allah'a eş koşan-

- 1) el-Firûzâbâdî, Necmüddin Muhammed b. Yahyâ, el-Kâmûsü'l-Muhît, Mısır, 1301, III/308; Ebû'l-Bekâ, Eyyûb b. Mûsâ el-Kefevî, Külliyyât, Matbaatü'l-Âmire, 1287, s. 390; İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl, Cemâlüddin Muhammed b. Celâlidin, Lisânü'l-Arab, Bulak, 1301 - 1307, XI/362 - 363; el-İsfehâni, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed, el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'ân, Beyrut, Tarihsiz, s. 259.
- 2) Ebû'l-Bekâ, age., s. 390; el-İsfehâni, age., s. 259; İbn Manzûr, age., XI/362-363.
- 3) Elmalılı, M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul, 1960-1962, II/770.
- 4) el-Hacc 22 : 17.
- 5) el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân, Kahire, 1967, XII/23.

lar yok mu? Allah, kıyamet günü bütün bunların aralarını mutlaka ayıracaktır...» (6)

Bu ayetteki (*والذين اشركوا*) cümlesini, müfessirler, «putlara

tapanlar» olarak açıklamışlardır. (7) Ayrıca Hz. Peygamber devri dikkate alınırca, ehl-i kitâb olan yahûdî ve hıristiyanlarla evlenmek ve kestiklerini yemek helâl kılındığı halde, mecûsî ve sâbiilerden cizye alınmasına mukabil onların kadınlarıyla evlenmek ve kestiklerini yemek yasaklanmıştır. (8) Halbuki müşrik telakki edilen Arap putperestlerinden ise, diğer din gruplarına tanınan imtiyazlardan tamamen farklı olarak ne cizye alınmış, ne kadınları nikâh edilmiş ne de kestikleri yenilmiştir. (9) Bu manada Arap müşrikleri, mürtedlerle eşit mütâlaa edilmektedir. Yani müşriklerle müslüman olmadıkları takdirde cizye imtiyazı tanınmaksızın kendileriyle harp edilmiştir. (10)

Hz. Peygamber Mekke döneminde İslâm'ı kendi kavmine tebliğ ederken müşriklerin bütün eza ve cefalarına sabretmiştir. Kavminin işkenceleri karşısında dâima bir sulh andlaşmasının özlemine çeken Hz. Peygamber, cahiliye devrinde Mekke'nin bozulan asayişini düzeltmek için kurulmuş olan «Hılfu'l-Fudûl»ü hatırlayarak bir andlaşma zeminini daima açık tutmuştur. (11)

Hz. Peygamber Medine'ye hicretinin ilk günlerinden itibaren Ensâr ve Muhâcirün arasında kardeşlik bağıni tesis etmiş, İslâm Tarihinde ilk anayasa'yı hazırlayarak Medine Devleti'ni kurmuştur. Daha sonra komşu müşrik kabileleri ve Arabistan dahilindeki diğer müşriklerle andlaşmalar yapmıştır. Şüphesiz Rasûlüllah bu andlaşmaları bir çok gayeye istinâden yapmıştır.

1. Andlaşmaların Gayesi

Şu noktayı önemle belirtmeliyiz ki, Hz. Peygamber cahiliye devrinde sulh ve sükunun temini için yapılmış olan andlaşmaları dâima takdir et-

- 6) el-Hacc 22 : 17; Ayrıca Bk. el-Bakara 2 : 62, 105; el-Mâide 5 : 69.
- 7) Mücâhid, Ebü'l-Haccâc Mücâhid, Tefsiru Mücâhid, Beyrut, tarihsiz, I/77; et-Taberî, Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr, Câmîu'l-Beyân an Te'vili Ayi'l-Kur'ân, Mısır, 1954, I/320, XVII/129; eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali, Fethu'l-Kadîr, Mısır, 1241, III/443.
- 8) Mücâhid, age., I/106-107, 186; et-Taberî, age., I/319, II/100.
- 9) et-Taberî, age. II/100.
- 10) et-Tevbe 9 : 29; el-Maverdî, Ebü'l-Hasan, el-Ahkâmü's-Sultâniyye, Mısır, 1386, s. 143.
- 11) İbn Habîb, Ebü Ca'fer b. Habîb, Kitâbü'l-Muhabber, Beyrut, 1341/1941, s. 117; İbnü'l-Esir, İzzüddin Ebü'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerâm, el-Kâmil fi't-Târih, Beyrut, 1385/1965, II/41.

miş, İslâmiyetin bunları pekiştireceğini bildirmiş, (12) bu konuda yapılabilecek andlaşmalara katılabileceğini ifade etmiştir (13) Nitekim Rasûlüllah civar kabilelerle yapmış olduğu andlaşmaları, «Eğer düşmanlar barışa meylederlerse sen de ona yanaş ve Allah'a güvenip dayan...» (14) ayetinin ruhuna uygun olarak yapmıştır.

Bu makalede Rasûlüllah'ın, özellikle harp öncesi yapmayı planladığı andlaşmaların gayelerinden birkaçını zikrederim :

a. Devlet İçinde Sulhu Temin Etmek

Hz. Peygamber'in Medine'nin ilk yıllarında hazırladığı andlaşma buna bir misâl teşkil eder. Bu andlaşmaya göre; Medine'de müslim, gayr-i müslim herkes Rasûlüllah'ın başkanlığında cemaatleşecek ve bir ümmet sayılacaktır. (15)

Hz. Peygamber, pek çok faydalar sağlayacak bu andlaşmayı (H. 1.) yılda imzalamak için Hz. Enes'in evinde putperest Evs ve Hazrec kabilesi ileri gelenleri ile Yahûdilerin büyüklerini topladı. Anayasa hükmünde yapılan bu andlaşma, yazılı vesika olarak Medine Devleti'nin ilk anayasasını teşkil etti. (16) Hz. Peygamber böylece çeşitli ırk, din ve kabilelerden müteşekkil bir şehir topluluğuna Arabistan yarımadasında evvelce görülmemiş çok değişik bir içtimâi yapıyı (ümmet) meydana getirmiştir. Hz. Peygamber siyasi başkan olarak, en yüksek devlet iktidarını temsil ediyor, kazâî, askerî, hukukî mahiyeti itibariyle başkanlık sıfatını da elde etmiş oluyordu. Diğer bir deyişle, bu hukuki hamle sayesinde Hz. Peygamber evvelce sahip olduğu dini iktidarın yanısıra dünyevî iktidarı, yani Medine Site Devleti'nin başkanlığını da kendi şahsında temsil ediyordu. Böylece Medine'nin hukûki, siyasi, beşerî, mali ve askeri statüsü belirlenmiş oluyordu. (17) Yine Rasûlüllah bu andlaşma ile eski Cahiliye düzeni yerine yeni bir nizam kuruyor, parçalanmış olan Medine'yi, tek bir çatı altında toplamayı başarıyordu. (18)

b. Devletin Varlığını Kabul Ettirmek ve İtibarını Korumak

Hz. Peygamber Medine Devleti'ni teşekkül ettirdiğinde bütün müşriklerin bu devletin düşmanı olduğunu biliyordu. Bilhassa kurulan bu Me-

12) Müslim, Fedailü's-Sahabe 206.

13) İbn Habîb, Muhabber, s. 167; İbnü'l-Esir, el-Kâmil, II/41.

14) el-Enfâl 8 : 61.

15) İbn Hişâm, Ebu Muhammed Abdülmelik, es-Sîretü'n-Nebeviyye, Mısır, 1355/1936, II/147.

16) İbn Hişâm, age., II/147-150; M. Hamidullah, el-Vesâiku's-Siyâsiyye li-Ahdi'n-Nebevi ve'l-Hilâfeti'r-Râşide, Kâhire, 1376/1956, s. 15-21.

17) Salih Tuğ, İslâm Ülkelerinde Anayasa Hareketleri, İst. 1969, s. 30-31.

18) İmâdüddin Halil, Dirâse fi's-Sıra, Beyrut, 1397/1977, s. 324.

dine Devleti'ne bilfiil karşı çıkan ve onların Medine'ye hicretlerine sebep olan Kureyşlilerdir. İşte Rasûlüllah'ın Medine'de yaptığı andlaşmada özellikle şu maddeye yer verildi: «Hiç bir müşrik, bir Kureyşlinin mal ve canını himaye altına alamayacak, hiç bir mü'mine bu hususta engel olmayacaktır.» (19) Bu hükme göre Medine'de kurulan devletin mevcûdiyeti, korunması bütün sakinlerin iştirakleriyle onaylanıyor ve o zaman için en büyük tehlike olan Kureyş'e karşı Medine'de ittifak meydana geliyordu. Böylece topyekün bir cemaat, bir başkan altında toplanmış oluyordu. Ayrıca bu andlaşma ile devletin varlığının devamı, itibarının korunacağı garanti altına alınıyordu.

c. Komşuluk Münâsebetlerini Temin Etmek

Bir devleti dahildeki kaynaşma dışında en çok tehdit eden husus, komşularının durumudur. Bu yüzden her devlet komşularıyla iyi geçinmek ve onlarla iyi ilişkiler kurmak ister. Hz. Peygamber Medine Devleti'ni kurduğu zaman komşularının birer müşrik kabileler olduğunu biliyordu. Onların menfi tavrını önlemek ve onlarla dostça geçineceğini bildirmek için ilk yıllarda Benû Damre, Müdlic, Gıfâr ve Cüheyne ile birer muahede yapmıştı. Bu andlaşmalar, iyi komşuluk münasebetlerini tesis ettiği gibi, bir tehlike karşısında onlarla ittifakı da sağlamış oluyordu. Ayrıca bu kabileler vasıtasıyla Medine'ye yönelecek tehlikelerden önceden haberdar olabilmek imkân dahiline giriyordu. Ticari faaliyetler yönüyle de bu andlaşmalar önem arz ediyordu. (20)

d. Harbin Yapılmasını Önlemek

Hız. Peygamber bütün işleri sulh yoluyla halletmek taraftarı idi. Nitekim harbten dolayı iki tarafın maddî ve manevî zarara girmemesi için Bedir harbi öncesi, sırf Medine Devleti'ni yıkmak, intikam almak, putperest topluluk içerisinde itibarlarını korumak maksadıyla gelen (21) Mekke müşriklerine Hz. Ömer'i göndererek çekilip gitmelerini istemiştir. (22) Kur'ân-ı Kerim, Rasûlüllah'ın bu sulh çağırısına: «Eğer siz (Ey Kâfirler) fetih ve zafer istiyorsanız, işte o fetih size gelmiştir. Eğer (bundan) vazgeçerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır. Eğer muharebeye dönerseniz biz de döneriz. Cemaatiniz çok da olsa sizden hiç bir şeyi asla def edemeyiz. Çünkü Allah mü'minlerle beraberdir.» ayetiyle işaret eder. (23)

19) İbn Hişâm, es-Siretü'n-Nebeviyye, II/148.

20) İbn Hişâm, es-Siretü'n-Nebeviyye, II/241, 249; İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, II/8, 10; Semhûdi, Nuru'd-Din Ali b. Ahmed el-Mısri, Vefâü'l-Vefâ bi Ahbâri Dâri'l-Mustafâ, Beyrut, 1971, I/275.

21) İmâdüddin Halil, Dirâse, s. 187.

22) Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ, Ensâbü'l-Eşrâf, Mısır, 1959, I/292.

23) el-Enfâl 8 : 19.

e. Sulh Teklifi Üzerine

Hz. Peygamber bütün davranışlarında müşriklerden gelecek sulh tekliflerine açık olduğunu göstermiş, teklifin gelmesi halinde onlarla andlaşma yapmıştır. Nitekim (H. VI.) yılında umre niyetiyle Mekke'ye hareket ettiğinde Mekke müşriklerinin silahlandığı haberi üzerine yolunu değiştirerek muâhede için Hudeybiye'ye gitmiştir. Diplomatik görüşmelere rağmen Mekke'yi ziyaret mümkün olamamış, hatta müşriklerin teklifi üzerine bir andlaşma imzalanmıştır. Neticede müslümanlar günlerce yol kat ederek geldikleri Hudeybiye'den sırf barış uğruna Medine'ye geri dönmüşlerdir. (24)

Hicretin (IX.) yılında müslüman olmak üzere Medine'ye gelen Tâifliler, namaz, zekât, hac ve cihâd'dan muâf tutulmalarını istiyorlardı. Ayrıca putları Lât'a dokunulmamasını, fuşşun, fâizin, ve içkinin de yasak edilmemesini istiyorlardı. (25) Hatta Tâifliler işi oldu bittiye getirmek için bu isteklerini yazılı olarak getirmişler sadece Hz. Muhammed'in mührü için boş yer bırakmışlardı. (26) Hz. Peygamber ise, bu şartlardan İslâm'a aykırı olanları değiştirerek andlaşma imkanı bulmuştur. (27)

2. Andlaşmaların Yapılışı

Hz. Peygamber'in yaptığı andlaşmalarda dikkati çeken husus, andlaşma metninde İslâm'a aykırı maddelerin bulunmamasıdır. Nitekim Tâiflilerin teklifi İslâm'a uymadığı için reddedilmiş, İslâmî hükümlere uygun hale getirildikten sonra andlaşma sağlanmıştır. Ayrıca muahedenin geçerli olabilmesi için metnin sonunda Rasûlullah'ın mührü ve şahidlerin isimlerinin yazılması şart koşulmuştur. (28)

Hz. Peygamber'in yaptığı andlaşmalar muâhedenin aktedileceği kabiledede imzalanmış (29) veya karşı taraf delegesini kabul ederek Medine'de (30) imzalanmıştır. Andlaşmaların yazılmasından önce, şartlar karşılıklı görüşülmüş, maddelerde tarafların mutabakatı halinde yazılma safhasına geçilmiştir. (31) Yazılı bir teklif getirilmişse, maddeler incelen-

24) İbn Hişâm, es-Siretü'n-Nebeviyye, III/321-333; İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, II/95-98.

25) İbn Hişâm, age., IV/184-185; İbnü'l-Esir, el-Kâmil, II/284.

26) M. Hamidullah, İslâm Peygamberi, Çev.: M. Said Mutlu, İst. 1960, I/329.

27) M. Hamidullah, el-Vesâik, s. 206-207 (No: 181).

28) Nevâvî, Abdülhâlik, el-Alâkâtü'd-Devliyye, Beyrut, 1964, s. 68-74.

29) Benû Damre, Benû Ğifâr ve Cüheynelilerle yapılan andlaşmalar.

30) Tâif'lilerle yapılan andlaşmalar.

31) İbn Hişâm, es-Siretü'n-Nebeviyye, III/331; İbn Kayyım el-Cevziyye, Zâdü'l-Meâd fi Hedyi Hayri'l-İbâd, Mısır, 1390/1970, II/138.

rek, değiştirilmesi gereken noktalar tarafların kabûlünden sonra redakte edilmiştir. (32)

Hz. Peygamber muâhedenin yazılmasına «Besmele» ile başlanılmasını emreder, daha sonra «Allah'ın Rasûlü Muhammed» ibaresini koydurdu. (33) Fakat Hudeybiye'de Süheyl b. Amr hem «Besmele» hem «Allah'ın Rasûlü Muhammed» cümlelerine itiraz ettiği için bunlar yerine

بِسْمِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ve بِاسْمِكَ اللَّهُ cümleleri yazılarak Sü-

heyl b. Amr'ın isteği yerine getirilmiştir. (34) Bu hâdise üzerine Hz. Ömer hiddetlenmiş, Hz. Ali de bunları değiştirmekten imtina etmiştir. (35)

Hz. Peygamber muâhede metnini kâtiplerine dikte ettirirdi. Umûmiyetle kâtipliğini Hz. Ali yapardı. Hudeybiye'de Hz. Ali kâtip idi. (36) Andlaşma ekseriye iki nüsha yazılır, birisi Rasûlüllah'da kalır, diğeri ise karşı tarafa verilir. (37) Muâhede'nin müzakere ve yazılması esnasında tarafların şahidleri de bulunur, onların da isimleri andlaşmanın altına yazılırdı. Nitekim Hudeybiye'de müslümanların şahidi Ebû Bekir, Ömer, Abdurrahmân b. Avf ve diğerleri iken, müşriklerden de Mikrez b. Hafs ve diğerleri şahid olmuşlardır. (38) Ayrıca muahede tarafların başkanlarıncı da mühürlenmektedir. (39)

Hz. Peygamber muahedelere bağlılığı sağlamak için bazan

مابل بحر صوفة

«Denizde bir sûfeyi (kabuk veya tüy)

ıslatacak su kalıncaya kadar» veya ماکان احد مکانه «Uhud dağı yerinde olduğu müddetçe» gibi ifadeler kullanmıştır. (40)

3. Müşriklerle Yapılan Önemli Bazı Muahedeler

Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden bir yıl sonra civar kabilelerle diplomatik andlaşmalar yapmıştır. Bu önemli muahedelerden birkaçını zikredelim :

32) M. Hamidullah, el-Vesâik, s. 206-207 (No: 181).

33) M. Hamidullah, age., s. 181 (No: 159).

34) Buhâri, Sulh 6; Müslim, Cihâd 90, 92; İbn Hanbel IV/290; İbn Hişâm, age., III/331-332; İbnü'l-Esir, el-Kâmil, II/203-204.

35) İbn Hişâm, age., III/331.

36) Müslim, Cihâd 90, 92; İbn Hişâm, age., III/333; İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, II/97.

37) Hudeybiye musalahası iki nüsha yapılarak birisi Hz. Peygamber'e, diğeri ise Süheyl b. Amr'a verilmiştir. Bk. İbn Sa'd, age., II/97.

38) İbn Hişâm, es-Siretü'n-Nebeviyye, III/333; İbnü'l-Esir, el-Kâmil, II/205.

39) İbnü'l-Esir, el-Kâmil, II/205.

40) M. Hamidullah, el-Vesâik, s. 189 (No: 162).

a. Benû Damre ile Yapılan Andlaşma

Hz. Peygamber Medine'ye gelişinin ikinci yılı safer ayında 60 muhacirle Benû Damre yurduna gitmiş, reisleri Mahşî b. Amr ile komşuluk meselelerini müzakere ederek (41) şu metni dikte ettirmiştir:

«Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla;

Allah'ın Rasûlü Muhammed'in Benû Damre'ye hitâben yazısıdır :

Onların malları ve canları emniyette olacaktır. Ve zâlimane tecâvüz vukûunda onlara yardım edilecektir. Ve onların vazifesi de Peygamber'e yardım etmek olacaktır. Bu andlaşma bir sûfe (bir kabuk, bir tüy) ıslatacak su kalıncaya kadar devam edecektir. Onların Allah yolunda savaş-tıkları hal bundan müstesnadır. Üstelik Peygamber yardıma çağırır çağır-maz, onlar, O'nun davetine cevap vereceklerdir. Ve bunlar için onlar Al-lah'ın ve O'nun Rasûlü'nün garantisine sahip olacaklardır. Ve aralarında taahhüdlerine riayet eden ve muahedenin ihlâlinden korkanlar için yar-dım yapılacaktır. (42)

Hz. Peygamber'in müşrik Damreoğulları ile yaptığı bu andlaşma, kar-şılıklı yardımlaşmak, iyi komşuluk münâsebetleri kurmak, muhtemel te-câvüziere karşı güç birliği içerisinde bulunmak, v.b. özellikler taşır. Bu andlaşma her iki tarafa da sorumluluk getirmiştir. Benû Damre o dönem-de henüz müslüman olmadığından, cihad için yapılacak yardımlaşma ve destek, muahedede yer almamıştır.

b. Benû Gıfâr ile Yapılan Andlaşma

Hz. Peygamber Damreoğulları ile andlaşma yaptığı yıl, Benû Gıfâr ile de andlaşma yapmıştır. Bu andlaşma da, aşağı yukarı Benû Damre ile yapılan muahedeye benzemektedir :

«Benû Gıfâr, müslümanlarla aynı haklara sahip ve aynı vazifelerle mükellef olan müslümanlar gibi sayılacaklardır. Üstelik Peygamber, on-lara şahısları ve mülkleri üzerine Allah'ın kefaletini ve O'nun Rasûlünün kefaletini taahhüd eder. Nitekim Peygamber onları yardıma çağırırsa on-lar O'nun davetine icabet etmekle mükelleftirler. Ve O'na yardım etmek üzerlerine bir vazifedir. Din için savaş bu kayıttan müstesnadır. Bu and-laşma denizde bir sûfe (tüy veya kabuk)yi ıslatacak kadar su kalıncaya kadar muteberdir. Bu yazının bir cinâyet karşısında araya girmeyeceği kararlaştırılmıştır.» (43)

41) İbn Hişâm, es-Sifretü'n-Nebeviyye, II/241; İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, II/8.

42) M. Hamidullah, el-Vesâik, s. 187-188 (No: 159-160); M. Hamidullah, İslâm Peygam-beri, I/206.

43) M. Hamidullah, el-Vesâik, s. 188-189 (No: 161); M. Hamidullah, İslâm Peygamberi, I/287.

Rasûlüllah, Benû Gıfâr ile de yardımlaşmak, birbirlerine destek olmak ve iyi komşuluk münasebetlerini kurmak üzere andlaşma yapmış, herhangi bir cinâyetin sonunda meydana gelebilecek hadiseler için bu vesikanın geçersizliği peşinen kabul edilmiştir. Ancak bunlara da henüz müslüman olmadıklarından, cihâda katılma mecburiyeti getirilmemiştir.

c. Cüheyne Kabilesi ile Yapılan Andlaşma

Hz. Peygamber (H. II.) yılın Rabîulevvel'inde Cüheynelilerin bulunduğu Buvât'a doğru yola çıkmıştı. (44) Rasûlüllah, Cüheynelilerle de, Benû Damre ve Benû Ğıfâr ile yaptığı andlaşmaya benzer bir muâhede yapmıştır :

«Cüheyne kabilesinden olan Benû Zür'a ve Benu'r-Rab'a'ya: Onların şahısları ve mülkleri himaye altında olacaktır. Ve kendilerine zulmeden veya harbedenlere karşı onlara yardım edilecektir. Bununla beraber din ve üyeleri uğruna girilen harpler müstesna. Ve mensupları göçebe olanlardan taahhüdlerini yerine getirenler ve her türlü tecavüzdten uzak duranlar için yerlilere tanınan bütün haklar tanınmıştır. Allah yardım edendir.» (45)

Rasûlüllah'ın Cüheyne kabilesi ile yaptığı bu andlaşma iki taraf arasında bir saldırmazlık paktı oluşturmuş ve her türlü saldırı karşısında yardımlaşmak hükme bağlanmıştır. Bu andlaşmaya bağlı kaldıkları sürece müslümanlar tarafından himaye edilebilecekleri de belirtilmiştir.

d. Benû Müdlic ile Yapılan Andlaşma

Hz. Peygamber, yine (H. II.) yılında Uşeyra'ya giderek Benû Müdlic ve müttelikleri ile bir andlaşma yapmıştır. (46) Kaynaklarımız bir andlaşmanın yapıldığından bahsetmekle beraber andlaşma metnini vermemektedirler. Bu itibarla yapılan bu andlaşmanın da diğer kabilelerle akdedilen andlaşmalara benzer hükümler taşıması muhtemeldir. (47)

Hz. Peygamber'in Mekke müşrikleri ile Hudeybiye musalahasından önce akdettiği veya yapmaya teşebbüs ettiği bir takım muahedelerin mevcûdiyeti bilinmektedir. Bu arada Hendek gazvesinden önce Gatafân reislerinden Uyeyne b. Hısn ile Medine meralarının kullanımı üzerine bir andlaşma yapmıştır. Çünkü Gatafân arazisi hem az hem de kuraktı. (48)

44) İbn Hişâm, es-Siretü'n-Nebeviyye, II/248; İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ II/8-9.

45) M. Hamidullah; el-Vesâik, s. 181 (No: 151); M. Hamidullah, İslâm Peygamberi, I/289.

46) İbn Hişâm, es-Siretü'n-Nebeviyye, II/218-219; İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, II/9-10; Semhûdî, Vefâü'l-Vefâ, I/275.

47) M. Hamidullah, el-Vesâik, s. 186 (No: 158/1).

48) et-Taberî, Tarih, II/564; el-Hudarî, Hudarî'l-Yakîn fi Sireti Seyyidi'l-Mürselin, Dı-mışk, 1398/1978, s. 159.

Ancak Uyeyne b. Hısn yapılan andlaşmaya ihanet ederek Hendek gezvesinde Mekke müşrikleri ile beraber Rasûlüllah'ın karşısında yer almıştır.

Yine Hz. Peygamber Hendek gazvesinin en sıkışık anında Gatafanlıları harpten caydırmak için Medine'nin meyvelerinin üçte birini vererek müsalağa yapmak istemiş, Sa'd b. Muâz ve Sa'd b. Ubâde ile istişâre ederek; «Ben görüyorum ki, bütün Araplar size karşı güçlerini birleştirip tek ok halinde saldırırlar, her taraftan hücûma geçtiler. Ben meyveliklerin üçte birini fidye vermeyi ve onları bir müddet oyalamayı düşünüyorum. Ne dersiniz?» demişti. Onlar; «Yâ Rasûlallah, biz ve onlar putperest idik. Medine'nin meyvesinden ancak bize misafir olduklarında yedirirdik, yahut onlar bizden habersiz alıp yerlerdi. Bu iki yoldan başka bir yol ile meyvelerimizi yiyemezlerdi. Şimdi Cenâb-ı Hak size ve bize Islâm'ı ihsan buyurmuşken mallarımızı onlara bu şekilde vermeye hâcet yoktur.» dediler. Rasûlüllah: «Görüşünüz ne merkezde ise, öyle olsun» buyurarak müşriklerle böyle bir andlaşmadan vazgeçmiştir. (49)

e. Kureyşlilerle Yapılan Hudeybiye Andlaşması

Hz. Peygamber (H. VI.) yılının zülka'de ayında 1400 - 1500 kişilik ashabı ve 70 kurbanlık devesi ile Mekke'ye doğru yola çıktı. Niyeti, Kureyşlilerle aradaki husûmeti kaldırmak, geçmişteki olayları unutarak dostane münâsebetler kurmak ve umre yapmaktı. (50) Ancak Rasûlüllah Mekke'ye yaklaştığı zaman Büsr b. Süfyân'a rastgeldiler. Ondan Mekke'lilerin müslümanlara düşmanca tavrını öğrenince, (51) Rasûlüllah ashabını Hudeybiye'ye götürdü. (52) Hz. Peygamber Mekke'ye yaklaşırken onlarla sulh yapmak niyetinde olduğu için hiçbir Kureyşlinin müslümanları engellemesine misillemede bulunmadı. Tek gayesi umre yapılmasa da bir andlaşma sağlanarak oradan ayrılmaktı. Bunu diplomatik yönden temine çalıştı. Yapılan karşılıklı diplomatik münâsebetler sonunda, Kureyş Süheyl b. Amr'ı andlaşma yapmak üzere gönderdi. Hz. Peygamber ile Süheyl b. Amr arasında müzâkere edilen ve yazılması kararlaştırılan andlaşma metni şu maddeleri ihtivâ ediyordu.

1. Müslümanlar Kâbe'yi ziyaret etmeksizin Medine'ye döneceklerdir. Bir sene sonra orayı ziyaret edebileceklerdir. Fakat üç günden fazla ka-

49) İbn Hişâm, es-Siretü'n-Nebeviyye, II/234; İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ II/6; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II/180-181; Ebû Yûsuf, Ya'kûb b. İbrahim, Kitâbü'l-Harâc, Bulak, 1302/1882, s. 206-207.

50) İmâdüddin Halil, Dirâse, s. 223.

51) İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, II/95; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II/200.

52) İbnü'l-Esîr, age., II/200.

lamayacaklardır. Yanlarında sadece kınında kılınc, yay ve diğerleri olabilecektir.

2. Medine'deki müslümanlardan Mekke'ye iltica edenler îade edilmeyecek; fakat Hz. Muhammed Medine'ye gelen her Mekke'liyi bu şahsın efendisi istediği takdirde îade edecektir.

3. Mekke ahalisinden hiç bir kimseyi kendisi ile beraber çıkarmayacak, mü'minlerden de Mekke'de kalmak isteyenlere mani olamayacak.

4. Her kim Muhammed'in birliğine ve ittifakına girmek isterse oraya girebilir. Yine her kim Kureyş'in birliğini ve ittifakını isterse oraya girebilir.

5. İki memleket arasında on sene mütâreke yapılmıştır. Bu barışı imzalayan tarafların müttefikleri de bu mütârekeye dahildir. Ve bu mütâreke, taraflardan herbirinin arazisini diğer tarafın teb'asına sulh içinde geçiş için açık tutmaya ve taraflardan biri, üçüncü bir tarafla harp halinde olduğu zaman diğer tarafı bîtaraf kılmaya mecbur tutar. (53)

Hz. Peygamber Kureyşlilerle yaptığı bu andlaşma ile zahirde çok zor şartları muhtevî hükümleri kabul etmiş oluyordu. Çünkü bu yıl Kâbe'yi ziyaret edemeyecekler, Medine'ye iltica edenlerin îadesine rağmen, Mekke'ye iltica edenlerin îadesi mümkün olmayacak, Mekke'den Medine'ye hiç bir kişi sokulmayacaktı. Anlaşılacağı üzere muâhedenin bütün maddeleri müslümanların aleyhine idi. Fakat bütün bunlara rağmen Hz. Peygamber en büyük düşmanı Kureyşlilerle on yıllığına bir mütâreke imzalamıştır. Bu andlaşma müslümanları netice itibariyle ümitsiz bırakmıştı. Ancak bu andlaşmanın müslümanlar için nâzil olan ayetler ve meydana gelen hadiselerden sonra bir fetih olduğu anlaşılmalıdır. (54) Çünkü müslümanlar hicretin beşinci yılında Hendek gazvesinde 3000 muharip iken, musalahadan iki sene sonra Mekke fethinde sayıları 10.000 kişiye ulaşmıştır. (55)

Hz. Peygamber müşriklerle yaptığı andlaşmalarda şartlara daima sadık kalmıştır. Muâhedenin müzâkere ve yazılması esnasında Kureyş delegesi Süheyl b. Amr'ın oğlu Ebû Cendel, müslüman olarak Rasûlüllah'a

53) Buhârî, Sulh 7, Şurût 15; Müslim, Cihâd 92; İbn Hanbel, IV/302; İbn Hişâm es-Sîretü'n-Nebeviyye, III/332; İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, II/97; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II/204-205; M. Hamidullah, İslâm Peygamberi, I/163. Bu andlaşmanın dördüncü maddesine göre Huzâa kabilesi müslümanların Benû Bekir kabilesi ise, Kureyşlilerin tarafını tercih etmişlerdir. Bk. İbn Hanbel, IV/323; İbn Hişâm, age., III/332; İbnü'l-Esîr, age. II/204; M. Hamidullah, el-Vesâik, s. 31 (No: 11).

54) İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, II/98.

55) İbn Hişâm, es-Sîretü'n-Nebeviyye, III/337.

iltica etmiş ve müşriklerin elinden kurtarmasını istemiştir. Ancak andlaşma maddeleri üzerinde tasarruf yapamayacağını ve andlaşmaya bağlı kalınması gereğini vurgulayarak Ebû Cendel'i kabul edememiş, müslümanların; «Ebû Cendel müslüman olduğu halde nasıl müşriklere iade edilir?» itirazlarına ve Ebû Cendel'in; «Ey müslüman Cemâatı! Ben müslüman olarak geldiğim halde müşriklere mi iade edileceğim?» (56) feryadına karşı andlaşmayı zedelememiş ve onu geri vermiştir.

Yine Rasûlüllah, müşrikler tarafından hepsedilmişken Medine'ye kaçmayı başarmış olan Ebû Basîr'i geri almak üzere gelen iki temsilciye andlaşma şartlarına uyararak onu teslim etmiştir. (57)

Hudeybiye musalahasına göre taraflar 10 yıl boyunca sulh içerisinde bulunacaklar, buna gizli dahi olsa aslâ ihanet etmeyeceklerdir. Fakat müttefiki Benû Bekir, Rasûlüllah'ın müttefiki olan Huzâ'a saldırarak muâhedeye aykırı hareket etmiştir. (58) Neticede bu ahde vefasızlık Mekte fethine sebep olmuştur.

f. Tâif'lilerle Yapılan Andlaşma

Hz. Peygamber Tebûk gazvesinden döndüğünde (H. IX.) yılı ramazan ayında Tâif'den Medine'ye bir heyet geldi. Gayeleri İslâm'ı kabul etmekte, fakat şartlı olarak bu dine girmek istiyorlardı. Rasûlüllah'a açıkladıkları şartlar şunlardı :

1. Tâif'liler günlük namazlardan muâf tutulacaklardır.
2. Onlar aynı şekilde zekât vergisinden de muâf tutulacaklardır.
3. Tâif şehri mukaddes bir şehir olarak tanınacaktır.
4. Askerî hizmetten (cihâd) muâf tutulacaklardır.
5. Şehirlerinde putun bulunduğu ma'bed tahrip edilmeyecektir.
6. Onlara fuhuş yasak edilmeyecektir.
7. Fâizle para vermek de yasak edilmeyecektir.
8. Alkollü içki içmeleri onlara yasaklanmayacaktır. (59)

Hz. Peygamber bu maddeleri dinledikten sonra onların ileri sürdük-

56) İbn Hanbel, IV/330; İbn Hişâm, age., III/333.

57) İbn Hişâm, age., III/337; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, II/205; İbn Kayyım, Zâdü'l-Meâd, II/139.

58) İbnü'l-Esîr, age., II/239-240.

59) İbn Hişâm, es-Sîretü'n-Nebeviyye, IV/184-185; İbnü'l-Esîr el-Kâmil, II/284; M. Hamidullah, İslâm Peygamberi, I/329.

leri bazı maddelerin cahiliye geleneği olduğunu hatırlatarak hepsinin yanlışlığına ve bir cemiyetin ıslahı için bu âdetlerin mutlaka kaldırılması gereğine akıllarını erdirdi. Tâif şehrinin kudsiyeti, zekât vergisi ve cihâd'dan başka isteklerini kabul etmedi. Bunlara ilâveten Rasûlüllah'ın teklif ettiği diğer maddelerin de Tâif'liler tarafından kabûlü ile muâhede aktedilmiştir. (60) Bu andlaşmaya göre Tâif bölgesi mukaddes bölge sayılıyor, onların aşâra bağlı olmadıkları, müslümanlarla aynı şekilde bir cemaat teşkil ettikleri zikrediliyordu. Fâizin yasaklığı ile borç ve emanet konuları, diğer ticârî muameleler, reislerinin kendileri tarafından seçilebileceği, Kureyş - Sakîf münâsebetlerine dâir maddeler ve ellerindeki esirlerle ilgili bir takım hükümler muâhede metnine dâhil edilmiştir. (61)

g. Diğer Andlaşmalar

Rasûlüllah'ın yaptığı andlaşmalar arasında ilk hicret yıllarında (62) Eşca' kabilesi ile yaptığı bir andlaşmadan, onlara verilen bir yazılı metinden de bahsedilmektedir: «İşte Nuaym b. Mes'ûd el-Eşcaî'nin yeminle mutabık kaldığı husus: O, Uhud tepesi yerinde durdukça ve denizde bir sûfe'yi ıslatacak su kalıncaya kadar, onunla yardımlaşma ve meşveret etme hususunda mutabık kaldı.» (63)

Görüldüğü üzere Rasûlüllah, Eşca' ile her türlü tehlike karşısında yardımlaşacaklarına ve birbirlerine karşı dostane münâsebette bulacaklarına dâir andlaşma yapmıştır.

Hz. Peygamber bundan ayrı olarak (H. V.) yılında müslüman olmak üzere Medine'ye gelen Abd b. Adiy oğulları ile de bir andlaşma yapmıştır. Bu heyet Medine'ye gelişinde Rasûlüllah'a: «Ey Muhammed, biz Har-em-i şerif'in sakinleriyiz ve orada oturanların en kuvvetlileri ve en itibarlılarıyız. Seninle harp etmek istemiyoruz. Şayet sen Kureyş dışındakilerle harp edersen seninle beraber harp ederiz. Fakat Kureyş'e karşı harp etmeyiz» (64) şeklinde bir hitapta bulunmuştur.

Abd b. Adiy oğulları Rasûlüllah ile beraber Kureyş dışındaki bütün müşrik kabilelerle muharebeye gireceklerini bildiriyorlar, karşılıklı diyet konusunda da görüş birliğine vararak biri diğerinin ödeyeceği diyete iştirak edeceğini kabul ediyordu. (65)

60) M. Hamidullah, el-Vesâik, s. 206-207 (No: 181).

61) M. Hamidullah; age., s. 206-207 (No: 181-182).

62) M. Hamidullah, İslâm Peygamberi, I/341.

63) M. Hamidullah, el-Vesâik, s. 189 (No: 162). Eşca' kabilesi ile yapılan bu andlaşmanın tarihi ya erken verilmiştir veya Eşca' andlaşmaya riayet etmemiştir. Çünkü Eşca' kabilesi (H. V.) yılda meydana gelen Hendek gazvesine müşriklerle beraber iştirak etmişti.

64) İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I/306.

65) İbn Sa'd, age., I/306.

4. Müşriklerle Yapılan Andlaşmaların Sonuçları :

H. Peygamberin bir çok gayeyi gerçekleştirmek için önce Medinelilerle sonra da uzak ve yakın komşuları ile andlaşmalar yapmıştır. Bunlar arasında Benu Damre, Benu Gıfâr, Cüheyne, Benû Müdlic, Kureyş ve Tâif ile Eşca, Abd b. Adiy oğulları ile yapılan andlaşmalar en önemlilerini teşkil etmektedir.

Rasûlüllah'ın yaptığı andlaşmalar incelendiğinde şu sonuçlara varılabilir :

1. H. Peygamber Medine'de sulhu temin etmiş, burayı müslümanlar için emniyetli bir şehir haline getirmiştir. Ayrıca Medine'nin müslümanlarla beraber yahûdî ve müşrikler tarafından ortaklaşa müdâfaası sağlanmış, böylece şehir dış güçlere karşı birlik ve beraberliği temsil eden bir şehir durumuna gelmiştir.

2. İyi komşuluk münâsebetleri kurularak karşılıklı yardımlaşma esası kabul edilmiştir. Komşularıyla yapılan bu andlaşmalar müslümanların gerek ticaret, gerek harp sebebiyle komşularının topraklarından emniyet içinde geçebilmelerine imkân sağlamıştır.

3. Komşularla yapılan bu andlaşmalar, ticaret yollarını açmış, tüccar olan Muhâcîr ve Ensâr'ın hicret sonrası da, ticârî faaliyetlerinin devamını sağlamıştır. Mekke müşriklerinin ise, ticaret hayatları kısıtlanmıştır.

4. Müşrik kabilelerle yapılan andlaşmalar, Arabistan'daki şirk inancını tasfiye etmiş, yarımada'nın lideri olan Kureyş'in idârî otoritesi zayıflamıştır. Nitekim ilk yıllarda müşriklerle yapılan andlaşmalar, Mekke müşriklerinin (H. VI.) yılda Hudeybiye'de sulh masasına oturmalarına sebep olmuştur.

5. Yapılan bu andlaşmalarla Arabistan'da sulh temin edilmiş, Cahiliye âdetleri kaldırılmış, müslümanlar için tehlikeler önlenmiştir. Bir taraftan yakınlaşma ve dostluk temin edilirken diğer taraftan da vete zemin hazırlanarak İslâm'ın üstünlüğü ortaya konulmuştur.

H. Peygamber'in 23 yıl boyunca sulh'a dayanan teşebbüsleri, müslümanların iyiniyetlerine karşı müşriklerin kötünîyetleri, Allah'ı inkâr ederek İslâm'ın inanç sistemlerini kabûle yanaşmamaları, putperestliğin müslümanlar için hâlâ bir tehlike unsuru olmaya devam etmesi Tevbe suresinin nüzûlüne sebep olmuştur. Nitekim (H. IX.) yılda Tevbe suresinin nâzil oluşu, müşriklere karşı takınılması gereken tavır ortaya koymuştur. Bu surenin inzal buyurulmasından sonra müşriklere bildirilen hükümler şunlardı :

1. Bu yıldan sonra hiç bir müşrik Kâbe'ye yaklaşmayacak.
2. Hiç bir kimse Kâbe'yi çıplak tavâf etmeyecek.
3. Mü'minlerden başkası cennete girmeyecek.
4. Müslümanlarla muâhede yapan müşriklerin andlaşmaları, müddetleri bitinceye kadar devam edecek.
5. Müddeti olmayan andlaşmalar ve andlaşma yapmayan müşrikler için dört ay müddet tanınacak. (66)

Bu duruma göre, bir ültimatom niteliği taşıyan Tevbe suresi, müşriklerle yapılan andlaşmalara son vermiş, hiç bir şekilde onlarla andlaşmaya oturulmaması hükme bağlanmıştır. Müşrikler ya İslâm'ı kabul edecekler veya dört ay içinde Arabistan'ı terkedecekler, aksi halde kendileriyle savaşılabacaktır. Müşriklere ilân edilen bu ültimatom, güçlenen İslâm karşısında başka çıkar yolun kalmadığını onlara göstermiş, bir yıl sonra ki Veda Hacc'ında müslümanların sayısının yüzbinlere ulaşmasını sağlamıştır.

Hz. Peygamber'in irtihâlinde az önce verdiği: «Müşrikleri Arap yarımadasından çıkarınız» (67) şeklindeki emri, Hz. Ebû Bekir zamanında yerine getirilerek Arabistan müşriklerden temizlenmiştir.

66) Buhâri, Salât 2, 10, Hac 67, Meğâzi 66, Tefsîru Sûreti't-Tevbe 2, 3, 4, Cizye 16; Müslim, Hac 435; Ebû Dâvûd, Menâsik 66; Tirmizi, Hac 44, Tefsîru Sûreti't-Tevbe 6, 7; Nesâî, Menâsik 16; Dârimi, Salât 140, Siyer 62, Menâsik 74; İbn Hanbel I/3, 79, II/299; İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I/169.

67) Buhâri, Cihâd 176, Cizye 6, Meğâzi 83; Müslim, Vesâya 20; Dârimi, Siyer 5, İbn Hanbel I/222.

المُلخَص

أكثر علاقات النبي صلى الله عليه وسلم كانت مع المشركين • ومهمته الرئيسية كانت الدعوة إلى دين الله و إغناء قِيامه بهذه المهمة فقد اختار طريق المسالمة و بناء على هذا فقد عقد مع المشركين عدة معاهدات و الغرض من هذه المعاهدات كان تحقيق الصلح و السلم في المدينة و تحقيق الاعتراف من قبل المعارضين بوجود دولة الإسلام التي أسست في المدينة و تأسيس العلاقات مع الجيران و منع نشوب الحرب بين الأطراف و الأجابة لغرض الصلح التي يتقدم بها المشركون و مع كل هذه الأسباب الظاهرة كان اعداد الجزر المناسبة للدعوة ودعوة الناس إلى الإسلام هو الهدف الأول •

و النبي صلى الله عليه وسلم قد كان سمحا و غير متشدد أثناء عقد هذه المعاهدات و مع ذلك فقد كان حريصا على أن لا يلحق ضرر بالإسلام و المسلمين • فكان يوقع على النص الذي يوافق بين الجانبين عند المطابقة بعد الكتابة و يختم و تكتب أسماء الشهود في آخر النص •

فقد عقد النبي معاهدات مع بني ضمرة و غفار و جهينة و مدلج و غطفان و الطائفة و أشجع و عدى و قريظة من قبائل العرب ولكن ضمن الالتزام بهذه المعاهدات أيضا كانت تكتب في آخر النصوص عبارات مثل (ما بل بحر صوفة) أو (ما كان أخذ مكانه) • و يمكننا أن نجمل الأهداف التي كان النبي يسعى إلى تحقيقها من عقده المعاهدات

كما يلي :

- ١- تأسيس العلاقات الطيبة مع الجيران
 - ٢- تحقيق الدفاع للمدينة المنورة بالمشاركة مع الذين لم يدخلوا في الإسلام بعد •
 - ٣- ضمان سبل التجارة
 - ٤- تقليل سيطرة المشركين وعلى رأسهم قريظة على الجزيرة العربية و القضاء على عقائد الجاهلية بما فيها من الاعراف و العادات •
- و ينزل سورة التوبة في السنة التاسعة من الهجرة حرم عقد معاهدة فيما بعد مع المشركين لنقضهم بالمعاهدات التي كانت عقدت معهم • و بهذا الانزاع المريح اضطر المشركون أن يتركوا دينهم القديم و يلتحقوا بالإسلام •